

АНАЛІЗ ЗНАЧЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ В УКРАЇНІ, ОКРЕСЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА ЗАПРОПОНОВАНО ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто значення малого бізнесу в розвитку економіки, необхідність його державної підтримки в Україні, окреслено основні проблеми щодо державної підтримки малого бізнесу та запропоновано шляхи їх вирішення.

It is considered the basic problems of the state support of small and average business. It is advanced necessity of the state support of small and average business for Ukraine and its significance for economic development.

Малий бізнес виконує важливу роль у вирішенні багатьох економічних і соціальних завдань. Активна підтримка розвитку малого бізнесу в перспективі сприяє створенню великої кількості робочих місць, збільшенню податкової бази, зростанню національного доходу. Внесок малого бізнесу у формування конкурентного середовища в економіці кожної країни важко переоцінити. Водночас, аналіз статистичних даних про розвиток малого бізнесу в Україні засвідчує, що в цьому секторі економіки суттєвих позитивних змін не відбувається. Тому створення сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва є важливим завданням економічної політики держави. Перехід до ринкових умов господарювання в Україні з особливою гостротою поставив питання про роль і місце держави в економічних процесах, особливо в регулюванні та підтримці малого бізнесу. Необхідність його державної підтримки, а отже – відповідальної державної політики, викликана тим, що незважаючи на вагомі переваги малого бізнесу, цей сектор економіки є найбільш вразливим до таких несприятливих факторів, як невизначеність економічної стратегії, податковий тягар, свавілля корумпованих службовців, інфляційний тиск, конкуренція великих корпорацій тощо [6, стор. 96]. Щодо необхідності державної підтримки малого бізнесу серед науковців існує різноманіття поглядів щодо форм і напрямів створення сприятливого середовища розвитку цього сектору економіки.

Науковий інтерес викликає низка останніх праць з питань державної підтримки розвитку малого бізнесу вітчизняних авторів: М. Білик, О. Василюк, З. Варналія, Т. Ковальчук, О. Мороз, В. Опаріна, А. Поддєрьогіна, М. Савлука, В. Федосова та інших. Так, у монографії З. Варналія "Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва" досліджуються теоретичні засади й економічна природа малого підприємництва, його місце і роль у структурі ринкової економіки, тенденції та особливості розвитку в Україні [8, с. 28]. Окремі автори, зокрема М. Савлук, В. Федосов, О. Вовчак, акцентують увагу на умовах функціонування малого бізнесу та ролі, яку мале підприємство повинно відігравати в економіці країни [9, с. 321, 10, с. 112, 11, с. 133]. Водночас, недостатньо розробленими як з точки зору теорії, так і практики залишаються питання фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу, участі в цьому процесі держави, особливо в умовах прояву економічної і фінансової кризи. Все це потребує поглиблених досліджень в цьому напрямі.

Метою написання даної статті є визначення необхідності і особливостей державної політики щодо створення сприятливих умов для фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу в Україні з урахуванням кризових явищ в економіці.

Зазвичай, становлення малого бізнесу в кожній країні є невід'ємною складовою частиною ринкового механізму держави, бо відіграє значну роль у багатьох галузях її економіки, і, водночас, є досить тривалим процесом. Інтенсивний розвиток малого підприємництва не може відбуватися без допомоги держави. Адже держава як інституційна основа розвитку національної економіки і суспільства повинна брати активну участь у формуванні політики щодо сприяння розвитку підприємницьких структур. З цією метою зазвичай використовуються економічні важелі й механізми сприяння [4, с. 12].

В економічній і правничій літературі державна підтримка малого бізнесу визначається насамперед як створення державою організаційно-правових та економічних умов для розвитку підприємницьких структур. Державні програми підтримки малого бізнесу повинні враховувати стан бюджетної, кредитно-фінансової системи, життєвий рівень населення для ефективного і своєчасного прямого та непрямого впливу на розвиток підприємництва. Основними принципами державної політики є створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва, зокрема забезпечення:

- системності та комплексності механізмів державного регулювання розвитку малого підприємництва;
- цілеспрямованості та адресності підтримки суб'єктів малого підприємництва шляхом вибору пріоритетів та концентрації ресурсів для їх реалізації;
- рівноправного доступу суб'єктів малого підприємництва усіх форм власності до фінансових, матеріальних, природних, інформаційних та інших ресурсів [3, с. 116].

Державна підтримка розвитку малого бізнесу повинна передбачати насамперед формування сприятливого податкового середовища. Це зокрема зумовлено тим, що коефіцієнт банкрутства серед малих фірм дуже високий. Чим менший бізнес, тим він вищий. Нові підприємства найменшого розміру (до 9 працюючих) мають менш як 75% вірогідності вижити упродовж першого року і один шанс з трьох – у наступні чотири роки і далі. Трохи більші фірми (щонайменше 20 працюючих) мають 95% вірогідності виживання в перший рік, а упродовж чотирьох наступних років цей рівень становить вже 50%. Запроваджена спрощена система оподаткування відповідно до Указу Президента України "Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" має певні недоліки, які потребують усунення. Зокрема, крім єдиного податку підприємство сплачує ще низку податкових платежів, отже, спрощена система суттєво не зменшила навантаження на суб'єктів господарювання. З огляду на це, вважаємо за доцільне запровадити диференціацію ставок прибуткових податків залежно від величини податкової бази. Для новостворених фірм варто запровадити податкові пільги, які дадуть змогу розширити можливості розвинути власний бізнес. Потребують пільгового оподаткування фірми, які працюють у пріоритетних для держави видах діяльності. На нашу думку, доцільно розвивати пільгову систему кредитування малого бізнесу. Насамперед, доцільно надавати довгострокові кредити (на термін понад 5 років) під пільговий відсоток підприємствам, які уже сформували 2/3 капіталу для здійснення інвестицій, що мінімізує ризик неповернення кредиту. Така фінансова допомога надасть можливість підприємству акумулювати необхідні фінансові ресурси для здійснення інвестицій, прискорить окупність проектів [5].

У системі державної політики підтримки і сприяння розвитку малого бізнесу можна виділити декілька напрямів: фінансово-кредитну, організаційно-технічну, інформаційну та консультаційну підтримку, допомогу суб'єктам підприємницької діяльності у процесі пошуку споживачів та адаптуванні на ринку збуту продукції. Важливим завданням є вирішення проблеми мобілізації фінансових ресурсів, необхідних для початкового фінансування процесу господарювання, з якою зустрічаються бізнесмени [7]. В цьому напрямі можна виділити такі види фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва з боку держави: *пряме державне фінансування; пряме державне кредитування; недержавне кредитування; державне гарантування кредитів; недержавне гарантування кредитів.*

Фінансування підприємництва державою вважається неринковим методом підтримки і тому – недоцільним засобом державного впливу на розвиток економічних процесів. Але фактично дотування залишається поширеним важелем економічної політики в багатьох країнах. Наприклад, сума щорічних дотацій з бюджету на підтримку малого підприємництва в Сполучених Штатах Америки становить 300 млрд. дол. В Україні ж через відсутність дотацій бюджетних коштів для такого виду підтримки пряма фінансова допомога підприємництва практично відсутня. Сьогодні основним засобом державної фінансової підтримки малого бізнесу є надання банківських кредитів з бюджету. Тому, в нинішній ситуації, державні позики можуть стати реальним джерелом формування фінансових ресурсів малого підприємництва [2].

Враховуючи обмежені фінансові можливості держави, фінансово - кредитна політика повинна будуватися на принципах широкого залучення різних небюджетних джерел фінансування. Недержавні організації, місія яких полягає у формуванні сприятливих умов для розвитку підприємництва (в тому числі й у фінансовій сфері), створюються за рахунок нагромадження капіталів підприємців, підприємницьких структур комерційного характеру, комерційних банків тощо. Завдання держави – стимулювати цей процес і створювати для нього відповідні умови, для цього необхідно запозичити досвід країн, де розвиток підприємництва пройшов довгий та суперечливий шлях.

Одним із важливих напрямів підтримки малого бізнесу може стати запровадження державою механізму стимулювання комерційних банків до надання позик малим підприємствам на пільгових умовах. Його істотним елементом може бути звільнення від оподаткування банківських коштів, що спрямовуються у фонд кредитів малому бізнесу, та надання державної гарантії повернення позики [1].

На нашу думку, фінансово-кредитна допомога малому підприємству повинна базуватися на таких принципах:

1. Стимулювання комерційних банків та інших фінансових небанківських установ до надання позик і розширення кредитних послуг таким фірмам шляхом звільнення від оподаткування коштів, що

спрямовуються у фонд кредитування малого підприємництва, надання державних гарантій повернення позики.

2. Переорієнтація бюджетних коштів, спрямованих на фінансово-кредитну підтримку сектора малого підприємництва, з прямого забезпечення фінансовими ресурсами на формування гарантійних фондів із метою стимулювання процесу кредитування малого бізнесу.

3. Активізація процесу формування недержавних гарантій, страхових умов для обслуговування малого бізнесу через створення відповідних мотиваційних механізмів зацікавленості в цій діяльності та надання пільгових умов для їх функціонування.

4. Ефективне використання іноземної допомоги й активне виявлення своєї позиції у взаємовідносинах із міжнародними фінансовими організаціями.

5. Сприяння процесу самоорганізації суб'єктів малого підприємництва у розв'язанні своїх фінансово-кредитних проблем за допомогою створення установ взаємного фінансування та гарантування.

Характерною ознакою економічної політики України є невизначене і перемінне ставлення держави до малого бізнесу, що залежить від політичної кон'юнктури, соціально-економічного становища та інших чинників. До сих пір на рівні держави не розроблено чіткої політики розвитку малого підприємництва в Україні, не сформульовані на законодавчому рівні конкретні соціально-економічні цілі, не обґрунтована стратегія, тактика, принципи і пріоритети розвитку малого підприємництва. Тому для покращення ситуації потрібно, щоб розвиток малого бізнесу став для України загальнодержавною доктриною соціально-економічних перетворень, які здійснюються за чітким механізмом реалізації. Саме це повинно стати основною метою другого етапу державної політики щодо розвитку малого підприємництва в Україні.

Формування і реалізація в повному обсязі державної політики розвитку малого бізнесу і створення цілісної системи його державної фінансової підтримки в контексті завдань загальноекономічного розвитку і оптимізації економічної структури України – складний і тривалий процес. Проте, вже сьогодні можливо і необхідно здійснити певні практичні заходи як на державному, так і на регіональному рівнях з формування економічних та організаційно-правових засад відповідної державної політики та введення в дію конкретних норм законодавства, які сприятимуть розвитку малого бізнесу і тим самим – розвитку економіки України загалом.

Література

1. Закон України "Про підтримку малого підприємництва" від 19. 10. 2000 р. № 2063-III (зі змінами та доповненнями від 18. 09. 2008 р.) -<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2063-14>.
2. Закон України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва" від 21. 12. 2000 р. № 2157-III. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2157-14&chk=dCCMfOm7xBWMUF8EZiePnC3XHl4Fos80msh8le6>.
3. Копченко І. М. Актуальні проблеми державної підтримки малого підприємництва України на сучасному етапі // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2004. – № 4. – С. 115–119.
4. Кужель О. Особливості державної фінансової підтримки малого і середнього бізнесу на сучасному етапі // *Вісник НБУ*. – 2004. – № 9. – С. 8–20.
5. Дмитро Ісаченко, Ігор Буркинський, Ігор Згуров. Підтримка малого промислового підприємництва // *Регіональна економіка*. – 2006. – № 2. – С. 246–251.
6. Кондратюк Тетяна Вікторівна. Державна політика підтримки малого бізнесу. – К.: Академія, 2003. – 112 с.
7. Шемшученко Олег Юрійович. Деякі аспекти економічної політики і правового регулювання у сфері малого бізнесу. – <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo19/003.htm#a1>.
8. Варналій Захарій Степанович. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва: Монограф. / З. С. Варналій, І. С. Кузнецова; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2002. – 102 с.
9. *Гроші та кредит: Підруч.* – 3-є вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
10. Федосов В., Опарін В., Львовичкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
11. Вовчак О. Д. Інвестиційна підтримка малого та середнього бізнесу через механізм мікрокредитування // *Наук. вісник Буковинського державного фінансово-економічного інституту: Зб. наук. праць*. – Чернівці, 2003. – Вип. 4: Економічні науки. – С. 132–134.